

MÔ HÌNH BIÊN MỤC TẬP TRUNG Ở VIỆT NAM

ThS Vũ Dương Thúy Nga
Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch

Tóm tắt: Đề xuất một mô hình biên mục tập trung: Trung tâm Biên mục Tập trung. Nêu rõ các ưu điểm của việc biên mục theo mô hình này. Giới thiệu chức năng nhiệm vụ, cơ cấu tổ chức, nội dung và cơ chế hoạt động của Trung tâm Biên mục Tập trung.

Từ khóa: Biên mục tập trung; Mô hình biên mục tập trung; Trung tâm Biên mục Tập trung.

Model for centralized cataloguing in Vietnam

Summary: Forwards a model for centralized cataloguing: Centralized cataloguing centre; makes clear advantages of cataloguing according to this model; presents its function, tasks, organisational structure, content and mechanism for activity of this Centre

Keywords: Centralized cataloguing; Model for centralized cataloguing; Centralized cataloguing centre

Đặt vấn đề

Trong xu thế toàn cầu hóa và đẩy mạnh hội nhập quốc tế, việc tăng cường chuẩn hóa trong xử lý tài liệu theo hướng sử dụng các tiêu chuẩn quốc tế và chuẩn nghiệp vụ có tính quốc tế cao là một hướng đi đúng và mang tính tất yếu. Từ những nghiên cứu bước đầu về thực tiễn công tác biên mục ở Việt Nam và qua tham khảo kinh nghiệm của một số nước phát triển, chúng tôi nhận thấy phương án tối ưu để thực hiện việc chuẩn hóa trong xử lý tài liệu ở nước ta là: thực hiện biên mục tập trung (BMTT) tại một trung tâm biên mục tập trung, đẩy mạnh việc hợp tác chia sẻ trong biên mục, tăng cường biên mục sao chép trong các thư viện. Bài viết này lý giải cho suy nghĩ nói trên của chúng tôi.

1. Mô hình Trung tâm Biên mục Tập trung:

Trung tâm Biên mục Tập trung (TTBMTT), được thành lập với tư cách là

một đơn vị trực thuộc Thư viện Quốc gia Việt Nam (TVQGVN), thực hiện biên mục trước và sau xuất bản đối với tài liệu xuất bản trong nước và biên mục sách nhập từ nước ngoài về TVQGVN qua các nguồn: mua, trao đổi, biếu tặng và theo yêu cầu. Trung tâm cho phép các thư viện truy cập và chia sẻ biểu ghi. Trung tâm thực hiện biên mục theo khổ mẫu MARC, chuẩn hóa các dữ liệu do các thư viện thành viên đóng góp và xây dựng mục lục liên hợp. Ngoài việc sử dụng các dữ liệu do Trung tâm xử lý, các thư viện thành viên sử dụng dịch vụ BMTT có thể chia sẻ các biểu ghi của thư viện mình để góp phần xây dựng một mục lục liên hợp chung của cả nước.

Trung tâm thực hiện biên mục với các tài liệu: xuất bản phẩm nhận được theo quy định của Luật Xuất bản, nguồn bổ sung, quà biếu tặng của nước ngoài. Trung tâm là đầu mối trong việc sử dụng các dịch vụ cung cấp và trao đổi biểu ghi với các thư viện và tổ

Nghiên cứu - Trao đổi

chức thực hiện BMTT ở nước ngoài.

Tương tác giữa TTBMTT và nhà xuất bản, thư viện, các tổ chức, thư viện ở nước ngoài và người dùng tin được thể hiện như sau:

Các nhà xuất bản: có trách nhiệm gửi các dữ liệu về tài liệu đến TTBMTT. Trung tâm có trách nhiệm xử lý và gửi kết quả biên mục trước khi xuất bản cho các nhà xuất bản sau một khoảng thời gian theo quy định.

Các thư viện: sử dụng các kết quả xử lý sau khi tài liệu được xuất bản. Các thư viện trong cả nước có thể sử dụng trực tiếp kết quả xử lý của TTBMTT với tư cách khách hàng độc lập và gián tiếp thông qua các thư viện đầu mối. Tùy theo phí đóng góp, các thư viện có thể sử dụng ở các mức độ khác nhau: biên mục cơ bản, biên mục có kèm theo bản tóm tắt, biên mục có kèm theo phân dịch tên tài liệu đối với tài liệu tiếng nước ngoài, tiếng dân tộc. Các thư viện có đóng góp biểu ghi theo thỏa thuận hợp tác sẽ được nhận sự hỗ trợ về kinh phí và về nghiệp vụ từ Trung tâm.

Người dùng tin trong và ngoài nước có thể sử dụng kết quả BMTT ở những mức độ khác nhau theo quy định của Trung tâm đối với từng đối tượng và mức phí đóng góp để sử dụng. Trung tâm có thể cho phép người dùng tin tra cứu miễn phí đối với các tài liệu thông thường, thông tin thư mục và thu phí đối với các tài liệu đặc biệt, khi sử dụng tóm tắt nội dung tài liệu, hoặc tên dịch của tài liệu ngoại văn bằng tiếng Việt,...

OCLC và các thư viện ở nước ngoài có thể hợp tác với Trung tâm trong việc trao đổi biểu ghi và sử dụng các sản phẩm biên mục của nhau.

2. Ưu thế của mô hình

Mô hình biên mục tập trung có những ưu

điểm sau:

- Mô hình BMTT tạo ra sự thống nhất cao về biên mục giúp cho các thư viện có được các dữ liệu thư mục chuẩn phục vụ cho người sử dụng một cách có hiệu quả;

- TTBMTT thuộc TVQGVN, nơi thực hiện biên mục xuất bản phẩm và nơi nhận xuất bản phẩm lưu chiếu, nên nhận được đầy đủ và nhanh nhất các tài liệu xuất bản trong nước, hạn chế tình trạng bỏ sót đầu sách hoặc không đảm bảo thời gian. Vai trò của TVQGVN sẽ từng bước được thể hiện theo đúng chức năng, nhiệm vụ đã được trao;

- Người dùng tin có cơ hội tiếp cận tài liệu họ cần đang lưu hành tại các thư viện một cách nhanh chóng với nhiều điểm truy cập. Với sự tích hợp các biểu ghi của nhiều thư viện khác nhau, Trung tâm sẽ tạo ra mục lục liên hợp, cho phép người dùng tin trong cả nước tiếp cận tới tất cả các nguồn tin ở các thư viện khác nhau. Các thư viện cũng nhờ đó có thể phục vụ đồng đảo cộng đồng, tăng thêm sức mạnh của dịch vụ thông tin - thư viện;

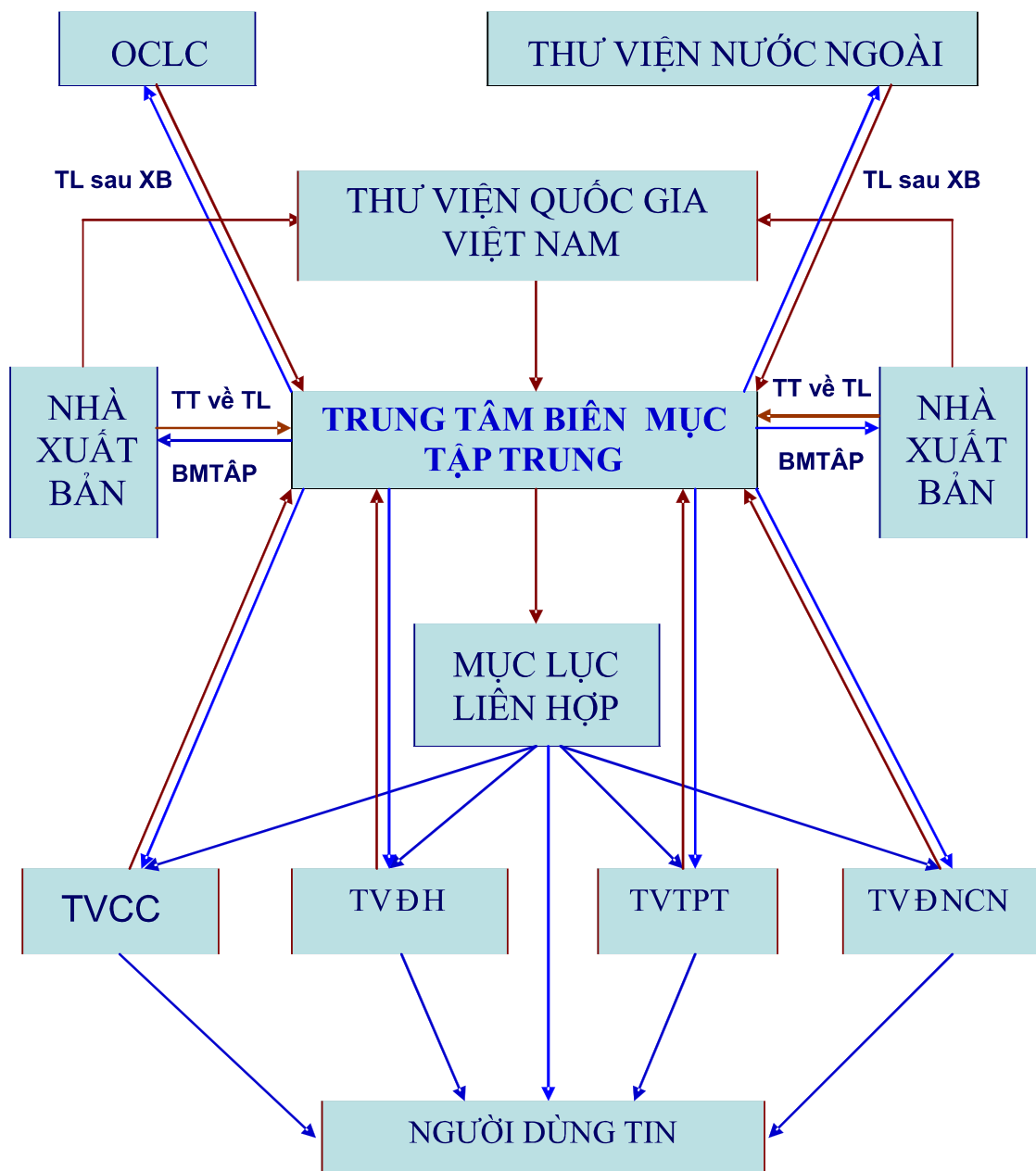
- Cơ sở vật chất, công cụ và trình độ nhân viên của TTBMTT đảm bảo thực hiện biên mục chuyên nghiệp và chuẩn xác;

- Trung tâm có thể trở thành một thành viên sử dụng kết quả biên mục của OCLC và trở thành điểm cung cấp các dữ liệu biên mục chuẩn cho các cơ quan và tổ chức trong và ngoài nước theo yêu cầu;

- Mô hình BMTT được xây dựng trong mối quan hệ tương tác với tổ chức OCLC, thư viện nước ngoài, các nhà xuất bản của Việt Nam, các thư viện trong nước và người dùng tin trong và ngoài nước.

Mô hình BMTT được trình bày trong Hình 1.

Nghiên cứu - Trao đổi

Hình 1. Mô hình biên mục tập trung

- Ghi chú:**
- Dữ liệu gửi tới Trung tâm Biên mục Tập trung
 - Dữ liệu được cung cấp từ Trung tâm Biên mục Tập trung
 - TVCC: Thư viện công cộng
 - TVĐH: Thư viện đại học
 - TVTPT: Thư viện trường phổ thông
 - TVĐNCN: Thư viện đa ngành, chuyên ngành
 - BMTÁP: Biên mục trong ấn phẩm

Nghiên cứu - Trao đổi

Qua nghiên cứu bước đầu, chúng tôi xin đề xuất mô hình về TTBMĐT như sau.

3. Chức năng và cơ cấu tổ chức của Trung tâm Biên mục Tập trung

3.1. Chức năng và nhiệm vụ

- Trung tâm là đầu mối biên mục các xuất bản phẩm tài liệu thư viện lưu hành trong lãnh thổ Việt Nam;

- Trung tâm là nơi thực hiện xử lý tài liệu theo các chuẩn nghiệp vụ và cung cấp biểu ghi cho các thư viện đăng ký sử dụng dịch vụ;

- Trung tâm quản lý thông tin về tài liệu xuất bản trong nước và tài liệu nhập từ nước ngoài;

- Cung cấp và duy trì khả năng truyền thông cho hoạt động của các dịch vụ trung tâm và quảng bá mục lục liên hợp cho người dùng tin;

- Hướng dẫn sử dụng BMTT và các quy định chung về các chuẩn trong xử lý tài liệu cho các thư viện thành viên;

- Hướng dẫn sử dụng mục lục liên hợp cho người dùng tin;

- Quản lý CSDL của trung tâm và mục lục liên hợp;

- Cung cấp hỗ trợ chuyên môn cho các thư viện thành viên;

- Tổ chức đào tạo và trợ giúp chuyên môn cho các thư viện và người sử dụng khác của Trung tâm;

- Giúp các thư viện chuyển đổi và tải dữ liệu từ các hệ thống khác; Thiết lập sự phù hợp về trình độ nhân viên thư viện cho BMTT;

- Tổ chức các lớp tập huấn, trao đổi kinh nghiệm, nghiệp vụ biên mục cho nhân viên thư viện cốt cán thuộc hệ thống mà Trung

tâm đảm nhận;

- Trung tâm phát hiện sai sót, hiệu đính kết quả xử lý tài liệu do các thư viện thành viên tiến hành;

- Trung tâm có trang thông tin điện tử giúp người sử dụng tiếp cận dễ dàng và tiện lợi. Hình thức cung cấp dịch vụ qua mạng được thực hiện thông qua hệ thống này để Trung tâm tạo nguồn thu chi trả cho các hoạt động của mình.

3.2. Cơ cấu tổ chức

- TTBMĐT đặt tại TVQG VN, do TVQG VN chủ trì với sự tham gia của các chuyên gia đến từ Thư viện KH&CN Quốc gia, Thư viện Khoa học Xã hội, Trung tâm TT-TV Đại học Quốc gia Hà Nội, Trung tâm TT-TV Đại học Quốc gia Tp. Hồ Chí Minh, Viện TT-TV Y học Trung ương, Nhà Xuất bản Giáo dục, v.v. Trung tâm có chức năng thực hiện BMTT cho các thư viện trong cả nước.

- Bộ khung hành chính của Trung tâm gọn nhẹ bao gồm những nhân viên có kinh nghiệm, uyên thâm trong nghề biên mục và xử lý tài liệu, được đào tạo chuẩn về thư viện và công nghệ thông tin, dưới sự lãnh đạo của ban điều hành Trung tâm.

- Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch (VHTTDL) cử một cán bộ có trình độ và kinh nghiệm về xử lý và biên mục tài liệu để hỗ trợ Trung tâm về các văn bản pháp quy cũng như hành lang pháp lý giúp Trung tâm hoạt động đúng theo định hướng phát triển của ngành.

- Ban lãnh đạo của Trung tâm do TVQG VN đề xuất và được Bộ VHTTDL chuẩn y.

- Cơ cấu tổ chức của Trung tâm gồm Ban giám đốc và ba phòng chức năng: Phòng

Nghiên cứu - Trao đổi

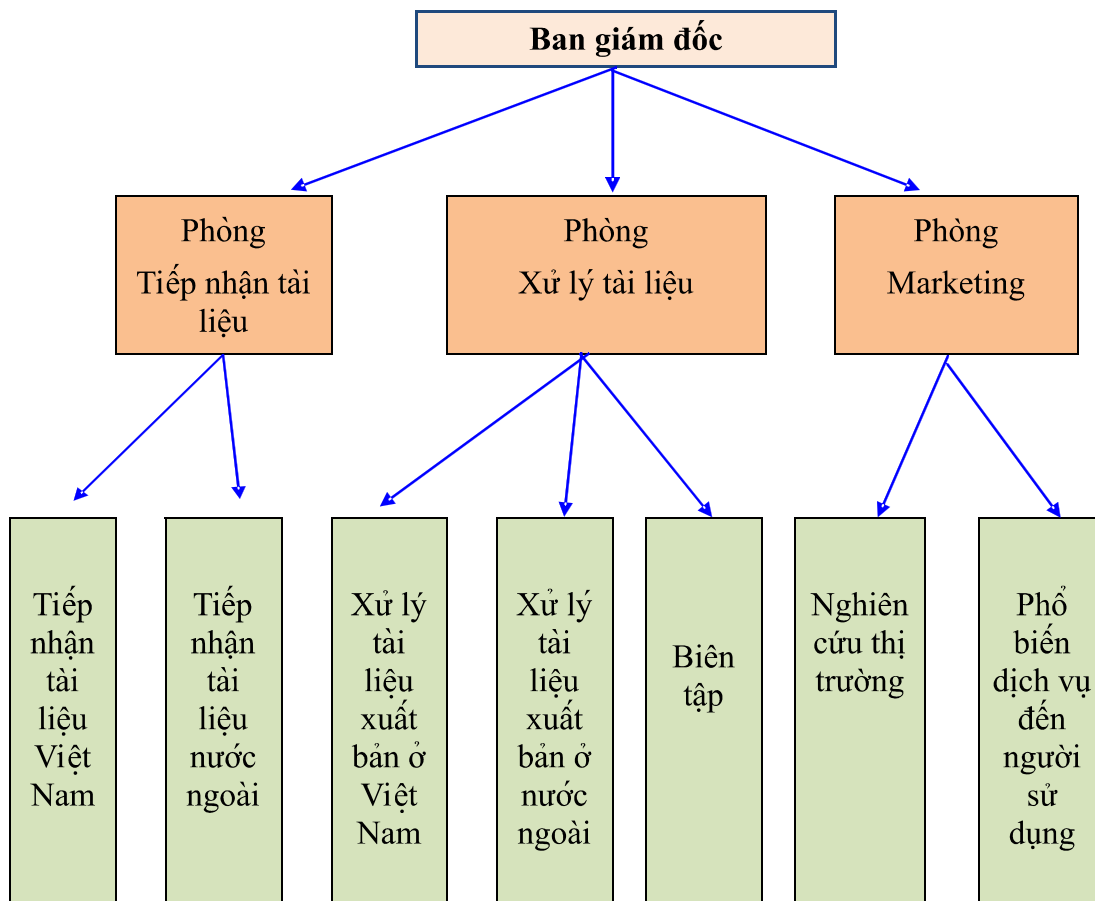
tiếp nhận tài liệu; Phòng xử lý tài liệu và Phòng Marketing.

Phòng tiếp nhận tài liệu gồm hai bộ phận: Tiếp nhận tài liệu xuất bản trong nước và Tiếp nhận tài liệu xuất bản ở nước ngoài.

Phòng Xử lý tài liệu gồm ba bộ phận: Xử lý tài liệu xuất bản trong nước, xử lý tài liệu xuất bản ở nước ngoài và Biên tập. Bộ phận biên tập thực hiện hai nhiệm vụ: hiệu đính kết quả xử lý và tạo lập tệp kiểm soát dữ liệu chuẩn.

Phòng Marketing gồm hai bộ phận: Nghiên cứu thị trường và Phổ biến dịch vụ. Bộ phận *Nghiên cứu thị trường* thực hiện các nhiệm vụ: nghiên cứu nhu cầu, tiếp thị sản phẩm BMTT đến các thư viện và tập huấn, đào tạo người sử dụng. Bộ phận *Phổ biến dịch vụ* thiết kế các hình thức phổ biến kết quả BMTT đến người sử dụng đầu cuối là người dùng tin, giúp họ có thể truy cập các tài liệu có trong các thư viện trong cả nước.

Mô hình cơ cấu tổ chức của Trung tâm được trình bày trong Hình 2.

Hình 2. Sơ đồ Cơ cấu tổ chức Trung tâm Biên mục tập trung

3.3. Nội dung hoạt động của Trung tâm

Những nội dung hoạt động cơ bản của Trung tâm có thể bao gồm:

- Việc BMTT được thực hiện theo hai

nhóm: tài liệu xuất bản trong nước và tài liệu xuất bản ở nước ngoài. Như vậy, ngoài việc chính là biên mục tài liệu, Trung tâm còn có hai hoạt động liên quan mật thiết đến hoạt

Nghiên cứu - Trao đổi

động chính là: (i) Cập nhật các tài liệu mới xuất bản trong nước đưa vào biên mục, cũng như ghi nhận các tài liệu từ nước ngoài nhập vào trong nước thông qua nhiều con đường khác nhau (ii) Quảng bá dịch vụ thư viện để có nguồn thu cho Trung tâm hoạt động.

- Đối với tài liệu được xuất bản trong nước bằng tiếng Việt và các ngôn ngữ khác, thực hiện theo chu trình: TTBMĐT là đầu mối tập hợp các xuất bản phẩm mới xuất bản hoặc mới nhập từ nước ngoài. Từ đó, TTBMĐT phân nhiệm vụ xử lý biên mục tài liệu cho các thư viện thành viên theo nguyên tắc:

+ Tài liệu được phân theo nhóm: khoa học tự nhiên kỹ thuật, khoa học xã hội, văn học nghệ thuật, sách giáo khoa, giáo trình,...

+ Đối với tài liệu xuất bản ở nước ngoài, nên rút ngắn thời gian biên mục bằng cách sao chép các kết quả xử lý của Thư viện Quốc hội Hoa Kỳ hoặc OCLC, bổ sung thêm các dữ liệu cần thiết, dịch nhan đề, tiêu đề chủ đề và tóm tắt (nếu có).

4. Cơ chế hoạt động

Trong 5 năm đầu, Nhà nước cấp kinh phí cho Trung tâm hoạt động và triển khai công tác chuẩn bị. Bước đầu, Trung tâm được thành lập và hoạt động theo một dự án. Thời gian tiếp theo, Trung tâm hoạt động theo cơ chế hạch toán kinh tế của đơn vị sự nghiệp có thu.

Trung tâm thực hiện BMTT theo các chuẩn nghiệp vụ và tiêu chuẩn Việt Nam về xử lý tài liệu theo quy định của Bộ VHTTDL và theo yêu cầu của các thư viện.

Trung tâm sẽ thực hiện việc giao quyền cho các thành viên là những chuyên gia biên mục có trình độ cao trong cơ cấu tổ chức

của mình thực hiện nhiệm vụ và được hưởng lương phụ cấp tùy vào số lượng và chất lượng sản phẩm qua thẩm định của bộ phận Biên tập của Phòng Xử lý tài liệu. Chế độ “làm nhiều hưởng nhiều” sẽ được thực hiện và mức lương phụ cấp không bị ấn định cứng nhắc mà thay đổi theo từng giai đoạn dựa vào kết quả xử lý và nguồn thu của Trung tâm.

Chế độ thưởng phạt và lương được áp dụng tùy thuộc vào thành tích và mức sai phạm chuyên môn của sản phẩm biên mục mà các thành viên nộp cho Trung tâm.

Định kỳ ba tháng một lần Trung tâm sẽ tổ chức họp để rút kinh nghiệm và thường xuyên nâng cao trình độ cho các thành viên của Trung tâm. Kinh phí cho hoạt động này cũng được lấy từ nguồn đầu tư của Nhà nước, nguồn thu của Trung tâm và các nguồn tài trợ mà Trung tâm nhận được.

Các thư viện sử dụng kết quả BMTT có thể trả phí theo hợp đồng vụ việc và trả phí hằng năm. Việc sử dụng kết quả BMTT có thể áp dụng đối với từng thư viện hoặc một nhóm, một liên hiệp thư viện. Các đơn vị đóng góp biểu ghi cho Trung tâm sẽ được hỗ trợ một phần kinh phí và được hưởng các quyền lợi theo quy định.

Các nhà xuất bản phải trả một khoản phí cho biên mục trước xuất bản và thống nhất chỉ ghi một kết quả xử lý biên mục trong ấn phẩm.

Tài liệu tham khảo

1. Vũ Dương Thúy Nga (2011). Tăng cường chuẩn hóa trong hoạt động thư viện ở Việt Nam: Đề tài cấp Bộ, Hà Nội
2. Vũ Dương Thúy Nga (2012). Nghiên cứu hoàn thiện việc chuẩn hóa trong xử lý tài liệu tại các thư viện Việt Nam: Luận án tiến sĩ, Hà Nội

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 10-9-2013; Ngày phản biện đánh giá: 2-11-2013; Ngày chấp nhận đăng: 12-12-2013).